

nak. Hiszen mindez semmisség a jövő repülőinek föladatahoz mérten, amely védtelen nők és gyermekek agyonmérgezését és szétrobbantását hárítja rájuk.

De ha szerettük volna is ettől az ellenmondástól mentesnek látni a sokoldalú érdeklődéssel, friss hangon, ügyesen szótt regényt, ezt is magyarázhatja a tiszta nevelő szándék. Eleven kultúrképei, mozgalmas harci jelenetei, jól vázolt típusai s köztük Jim, a foxterrier «jellemzése» s mind-ezeken fölül az egész munkán átáradó vidám hősi szellem olyan sajátságok, amelyek miatt korunk fiatalsága érdeklődéssel fogja olvasni ezt az önálló úton járó, szépen kiállított regényt, amelyben egyébként a szerző új kalandokra indítja a repülőket: Magyarország. (jég)

Bartók György: Kant etikája és a német idealizmus erkölesbölcsellete. (Budapest, 1930. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása.)

A német idealizmusnak Magyarországon hagyománya és jelene van. A rendszeres filozófiai munkásság hazánkban Kant és követői nyomán támadt. Az első és máig legnépesebb magyar filozófiai iskola, a Böhm Károlyé az idealizmus örökségéből merített. — Böhm valósággal a Kanttal meginduló fejlődés utolsó nagy rendszeralkotója, oly rokonul kapcsolódik a német idealizmus első nagy filozófusaihoz, természetesen minden erős eredetisége mellett — és végül ma az új történeti iskola, a szellemtörténetészek iránya nálunk is, mint Európa-szerte, az idealizmus feltámadását jelenti. A német idealizmus története a magyar szellemi élet történetének előzményeihez tartozik.

Igy tekintve még inkább megnő ennek a kitűnő könyvnek a jelentősége. Nem általában a kanti filozófiát tárgyalja — erről Bartóknak külön könyve jelent meg 1925-ben, de az

etikai tanok megértetése végett vázolja mind Kant, mind utódai egész rendszerének főszmeit s így általános képet is kapunk. De mivel úgy Kant, mint követői gondolkozásmódja elsősorban erkölcsi jellemű s rendszerük is etikai tanokba csúcsosodik — amint ezt Bartók teljes sikerrel bizonyítja — az etikáik tárgyalása az idealizmus iskolájának leglelkéről lebentti fel a fátyolt.

Maga a szerző kritikai szempontját a következőkben ismerteti: «Kant erkölcsfilozófiájának megértése szempontjából... elsőrendű fontossággal bír annak az álláspontnak a megragadása, amelyről az egyes fejtegetések és az egész rendszer tekintendő. Mihelyt sikerült a helyes álláspont leszögezése, azonnal teljes értelmükben és jelentésükben állanak előttünk az egyes részletek is, mert nem idegen többé reánk nézve az a szellem sem, amelynek talajából Kantnak egész műve, életdús és az idők változó viharaival dacoló tölgyként, kinő. Ha azonban a helyes álláspont megállapítása nem sikerül, akkor szert tehetünk ugyan Kant filozófiájának «tudására», rendelkezhetünk az egyes részletkérdésekben valóban bámulatraméltó tájékozottsággal, de... a sok tudás és bámulatraméltó tájékozottság között elvész a részleteket éltető szellem... Kantot csak az fogja megérteni, aki képes a maga szellemét az ő szellemébe kapcsolni és az ő álláspontjáról szólni síkra vele az ő tanának megértésére.» Ez az igazi kritika, azaz valamely szellemi alkotás megértésének, magyarázatának, értékelésének a helyes álláspontja. Más helyen ezt a nyilatkozatát olvashatjuk: «Mi éppen azért tartottuk szükségesnek minden történeti problematika és minden történeti exkurzió mellőzésével pontrólpontra követni Kant fejtegetéseit és előadásunkat az ő problematikája szerint tagolni, mert szilárdan meg vagyunk győződve, hogy az erkölcsi-

ség transzcendentális magyarázatának megértése csak úgy lehetséges, ha a transzcendentáлизmus fejtegetéseit nyomról-nyomra követve, mintegy *aktivitásban* látjuk.» «... munkám — írja a szerző — teljes joggal tart igényt a szellemtörténeti jellegre. És pedig két okból: először, mert a német ideáлизmus szellemének bizonyos irányba való fejlődését tárja fel; másodsor, mert a szellem dialektikus kifejlésének folyamát kíséri nyomon egy meghatározott korszak és meghatározott irány keretében.» Ez a módszer a modern magyar szellemtudományi irány filozófusává avatja Bartókot az elfogulatlan szemlélő előtt, minden külső kapcsolat hijján is. A benső kapcsolat annál világosabb közte, a szellemfilozófia művelője és a szellemtörténelem közt. De ebben a sorsban osztozik az egész Böhm-iskola, hiszen, amint már rámutattam bevezetőül, mind Böhm filozófiája, mind a szellemtörténelmi irány az ideáлизmusból hajt ki és a külső szövetkezés és a közvetlen kölcsönhatás elmaradása csak Böhm kolozsvári professzorsága és a modern magyar szellemtörténelmi iskola budapesti eredete, tehát nagyrésztben merőben külső körülmények kedvezőtlenége által magyarázható.

Kant rendszerének központi gondolata a szellem autonómiájának a gondolata. Ennek a ténynek a felismerése és logikus kifejtése Kant halhatatlan érdeme. «Kant erkölcsfilozófiája — állapítja meg történeti jelentőségét a szerző — széles körökben tette öntudatosá azt a meggyőződést, amely eddig mintegy öntudatlanul, ösztönszerűleg élt a lelkekben és hatott a cselekvés terén, azt a meggyőződést ugyanis, hogy igazi értéke, önértéke csak annak a cselekedetnek van, amely öntudatból, szabadon folyik és szem előtt megvalósítandó célul csak a kötelességet tartja... Az erkölcsiség többé nem pusztá agyrem, amely egyének tetszésének van alávetve és

nem is emberi csinálmány, amely a társas életnek, boldogságnak pompás eszköze, hanem az *emberi szellem mélyén gyökerező egyetemes funkció*, amelynek törvénye objektív, általános érvényű, tér és idő korlátai fölött álló.» A könyv fejtegetéseiből kitűnik, hogy ez marad az egész ideáлизmusnak középponti eszméje, melyet többé nem ejtenek el a következő filozófusok sem. Természetesen ez az autonómia megállapíttatik a szellem minden funkciója terén. «Az egész német ideáлизmus, mint egységes szellemi áramlat jelentkezik szemeink előtt s mint ilyen tagadhatatlan egység, egységes belső alkattal is bír. Mozgató és fejlesztő elve az a meggyőződés, hogy a világnak és a dolgoknak lényegét csak a szellem és az öntudatos Én értheti meg. Ennek az egységes szellemi áramlatnak az élettörténetét kapjuk ebben a pompás könyvben.

Miután a részletekbe nincs terünk belemenni, csak néhány pontra mutatassunk rá, melyeket hamarjában, mint a Kant-kutatás hecser eredményeit számolhatjuk el. Ilyen például a tiszta és praktikus ész viszonyára vonatkozó magyarázat. Itt különösen fontos teljesítménye a szerzőnek, hogy rámutat arra, «hogy — habár ezt Kant sehol kifejezésre nem juttatja s a Kant-magyarázók is elsiklanak mellette — a célnak fogalma a praktikus ész területén ugyanazt a logikai helyet foglalja el, mint a tárgy a teoretikus ész kritikájában.» Ez az analógia termékeny csirává válik mind Bartók, mind már Böhm rendszerében. A további vizsgálatra érdemes volna Bartóknak az a megállapítása is, hogy a dialektika csirája milyen formában rejlik benne már Kant rendszerében is. «... rendszerének trichotomikus felosztása éppen azon meggyőződésen alapul, hogy a teoretikus és a praktikus észnek tevékenysége között ellentét áll fenn, amely ellentétnek megszüntetése az ítélő erőnek föladata.»

Nevezetesnek tartom annak a finom magyarázatát, milyen nyomok és miért maradnak benne a transzcendentálizmusban is a régi dogmatizmusból. Ilyen például a *bonum supremum* és *bonum consummatum* közti különbségtétel, mely utóbbiba Kantnál is belekerül a boldogság és a túlvilág posztulálása. Vagy ilyen a moráltheológia kirívó felmerülése a transzcendentális filozófia záróköve körül is. Ezekből kiderül, hogy az «istentelen Kant» egyenesen vallásos hite megmentése kedvéért hűtlenné lett önmagához és következetlen, természetesen anélkül, hogy ő maga ennek tudatában lett volna. Illetve igyekezett a praktikus ész eme posztulátumait is beleilleszteni rendszerébe. Meggyőzően bizonyítja Bartók azt is, hogy Hegel és Kant etikai álláspontja közt nincs ellentét. Sem Kant nem áll az egyoldalú individualitás, sem Hegel az egyoldalú historizmus alapján. Fontos végül Schleiermacher érdemének a kiemelése, ki Kant formalizmusát kifejezetten legyőzni iparkodik és eközben egészen közel kerül az értékelmélethez s új utakat mutat.

Mindezzel azonban csak általában jellemeztük, anélkül, hogy megközelítőleg is kimerítettük volna ezt a gondolatokban oly gazdag könyvet.

Joó Tibor.

Tizen nyugat felé. Osváth Tibor hadifogoly regénye. (A Pantheon kétkötetes kiadása. 1930.) Két izmos kötet. Az első sorától az utolsóig érdekes, lebilincselő és izgalmas. Ha több érdeme nem volna, ez a kettő is elegendő lenne ahhoz, hogy az olvasók jó részének felhívja a figyelmét magára. De Osváth Tibor regénye egyéb tulajdonságaival is dicsekedhetik. Az olvasóknak azt a részét, akik olyan szerencsések voltak, hogy a hadifogoly-élet mártiromságait nem szenvedték át s egy ismeretlen földrészt életmegnyilvánulásait nem ismerhetik, új világba viszi el. Sokszor úgy hat, mint egy felfedező úton ké-

szült úti-napló, amely nem tudósok, hanem kíváncsi szemű emberek részére készült. Mert valójában napló, vagy úti-jegyzetek formájában is megírhatta volna Osváth ezt a könyvet. Nem is szól részletesen egyébről, mint tíz zenekarba tömörült hadifogoly tiszt úti élményeiről a megnyitott fogolytábor-kaputól a célig: a hazaszállító vonat elindulásáig. Tehát nem is egészen hadifogoly, nem is egészen «fogoly» regény. Egy beláthatatlan nagy tér: a vörös lángban égő végtelen orosz síkság, Szibéria fagyos mezői és a Volga-menti Oroszország szovjet-gyűrűje az a tág kalitka, ahol a regény hősei vergődnek. Egy-egy hegedűvel, vagy hangszerrel a kezükben. Azt beszéli el megható színekkel az író, hogy a szó szoros értelmében hogyan sikerül a regény hőseinek hazamuzsikálniok magukat, városról-városra haladva, tehervonaton, vörösgárdisták rohamosztagai közt vergődve, a szovjet állandó, nyílt akadémikuskodása közt.

Nemzeti szempontból a legsikerültebb háborús vonatkozású könyvek egyike. A tíz hadifogoly tiszt állandó merev tiltakozása a vöröshadseregbe való bekényszerítés ellen, a szovjetbörtönökben sínylődő orosz nemzeti nagyságok és arisztokrácia megindító színekkel megfestett hősies szenvedése mind, mind a könyvből felcsendülő nemzeti érzés egy-egy megkapó bizonyítéka. Az átélésből fakadó könyvnek az a része, ahol arról esik szó, hogy a bolsevik szolgálatba szegődött, önként ottragadt hadifoglyokat, hogy elragadta, meghatotta s lélekben hazahozta a magyar muzsika, élénk bizonyítéka az ideig-óráig megtagadható, de meg nem semmisülő és meg nem semmisíthető nemzeti érzésnek.

Mindössze egy-két olyan fejezete nem hat igaznak, ahol hadifogoly-szerelmet tárgyal. Így pl. a Vjerockája esete. A mindenáron szeretni, sőt szeretkezni akaró érintetlen lány s a